

originál & kópia v múzeu

Seminár slovenského komitétu ICOM, 27. – 28. november 2014,
Stanica Žilina-Záriečie

1

Prítomnosť kópií v zbierkach múzeí a galérií sa dnes javí tak samozrejماً, ako budovanie výstavného fondu či elementárna dokumentácia. Aj laik má akú-takú predstavu o pojmoch ako „rekonštrukcia“, „kópia“, „replika“ či „atrapa“... A predsa; už trocha kritickejší pohľad na výstavné projekty či expozície nejedného slovenského múzea naznačuje, že nie každý kurátor, dokumentarista, reštaurátor či – riaditeľ – pod nimi rozumie rovnakému obsahu. Fenomén „kópia v múzeu“ ostáva odbornou komunitou až zarážajúco nereflektovaný. Či už ide o historizujúce rámy obrazov a zrkadiel, pseudohistorické brnenia alebo odevy, až po repliky celých „ľudových“ stavieb v múzeách v prírode alebo modely a diorámy prírodovedných expozícií; kópia sa už dávno nekrčí v kúte ako doplnok „skutočných“ zbierkových predmetov. Naopak – priestorovo expanduje, nárokuje si pozornosť (neraz neinformovaných) návštevníkov, stáva sa zdrojom ďalšieho reprodukovania, ale tiež nejedného nedorozumenia. Situácia dospela tak ďaleko, že regionálne múzeá neváhajú žiadať finančné prostriedky na akvizície zbierkových predmetov etnografického charakteru, ktoré ešte len majú byť vyhotovené; že mnohé inštitúcie neváhajú vystavovať súčasné kópie historických fotografií bez toho, aby to návštevníkom výstavy čo len naznačili; alebo – príznačne – že rešpektovaný časopis Pamiatky & múzeá publikuje oslavnú ódu na výstavu Tutanchamón, pozostávajúcu výlučne z replík slávnych archeologických nálezov.

Na takomto pôdoryse výbor slovenského komitétu ICOM koncipoval svoj výročný odborný seminár na sklonku roku 2014. Ústredným pojmom, okolo ktorého sa rozvíjali jeho diskusie bola – *autenticita*. Využitie kópie vo výstavnej praxi býva zvyčajne opodstatňované (a/alebo ospravedlňované) bezpečnostnými a konzervátorskými dôvodmi. Kde je však hranica medzi ochranou fyzickej podstaty zbierkového predmetu a stratou jednej zo základných funkcií múzea, totiž prezentácie autentického kultúrneho artefaktu? Medzi didakticky legitímnym využitím kópie zbierkového predmetu a podvodom na návštevníkovi? A, dovedené ad absurdum – načo podporovať tezauračné a prezentačné aktivity múzeí, keď spektakulárne výstavné projekty (často divácky atraktívnejšie) ponúka čoraz viac súkromných agentúr? Na základe kópií!

Obsahovo bol seminár rozdelený do piatich sekcií (podrobnejší program por. na www.slovakia.icom.museum). Prvá pod titulom „Metodické otázky originálu a kópie v múzeu“ sústredila príspevky so všeobecnejším záberom, ktoré sa dotýkajú väčšiny zbierkových inštitúcií – bez ohľadu na povahu ich fondov. Michal Čudrnák (SNG Bratislava) sa na porovnaní premien pojmu „originality“ v hudobnom priemysle venoval problému digitálnej kópie a statusu originálu v galérii. Širší dosah jeho prezentácia nadobudla až v kontexte digitalizačných kampaní, ktorých účastníkom – aktívnym či

pasívnym – je temer každé slovenské múzeum, čo sa odrazilo v čulej diskusii nasledujúcej za jeho (a vlastne za každým) príspevkom. Lucia Gregorová z Katedry reštaurovania VŠVU v Bratislave sa na príklade „Technologickej kópie“ pokúsila o univerzálnejšiu klasifikáciu niektorých bežných pojmov, okrem titulného napr. tiež „optická kópia“, „vedecká rekonštrukcia“, „replika“ a pod. z hľadiska ich vytvárania, predovšetkým na báze ne-reprodukčných postupov. Naopak, kontext technickej reprodukovateľnosti vlastnej samotnému médiu bol obsahom príspevku Lucie Almašiovej (SNG Bratislava) „Médium fotografie. Teoretický a praktický prístup k otázke jej kópií.“ Aj diskusia po jej príspevku naznačila, že fotografia – či už ako umelecký, historický alebo „biografický“ artefakt je už svojou podstatou veľmi hybridný múzejný predmet a jeho autenticita si v zbierkových metodikách vyžaduje o to sústredenejšie vyjasnenie.

Druhá sekcia bola venovaná zbierkam s ťažiskom na archeológii, etnografii a histórii. Elena Zahradníková a Anna Kiripolská (obe SNM v Martine) prezentovali otázky, často interne nediskutované, spojené tak s vytváraním fondy Etnografického múzea, ako aj budovaním špecifickej expozície – múzea v prírode – s mnohými praktickými, teoretickými, ale tiež legislatívnymi súvislosťami. Kontroverzné diskusie vyvolala prezentácia Márie Kotorovej-Jenčovej (Vlastivedné múzeum v Hanušovciach n. T.), ktorá predstavila aktuálny projekt archeoparku postaveného takpovediac „na zelenej lúke“ – teda bez väzby na autentickú archeologickú lokalitu. Naopak, na lokalite historickej vojenskej bitky rozvíja svoje aktivity Muzeum východných Čech v Hradci Králové, ktorého riaditeľka, Naďa Machková-Prajzová predstavila expozíciu Bitky pri Chlume (1866), čím sa diskusie seminára posunuli až do sféry militárií a etických aspektov vojnových expozícií.

V poradí tretím bol blok venovaný reštaurovaniu a umeleckohistorickým zbierkam. Kým Matěj Kruntorád (Národní památkový ústav Brno / Masarykova univerzita Brno) pripomenul múzejnú a výstavnú prax spojenú s kópiami a faksimile diela Majstra Pavla z Levoče a ich „štátno-reprezentačné“ funkcie (najmä svetové výstavy EXPO), Martina Lehmannová (Uměleckoprůmyslové muzeum Praha) sa sústredila na všeobecnejšie otázky, siahajúce do samotnej podstaty „UMPRUM“ zbierok: vytvárania a zhromažďovania kópií slávnych artefaktov ako študijného materiálu pre umelcov, študentov a remeselníkov. Markéta Ježková, doktorandka FF UK Praha rozšírila tematiku sekcie o exkurz ku konkrétnej historickej zbierke rodiny de Granvelle z prelomu 16. a 17. storočia. Poučným bolo predovšetkým poznanie, že sám pojem jedinečnosti (či originálu) je pojmom historicky determinovaným a kópia má i v dejinách umenia svoje legitímne miesto s pozitívnymi dôsledkami.

Na prekvapenie účastníkov i organizátorov, inštitucionálne sotva samostatne etablovaná oblasť zbierok dizajnu si vyžiadala nezávislú sekciu. Okrem Kataríny Beňovej (SNG Bratislava), ktorá informovala o problémoch slovenských zbierok skla, jej dominovali príspevky kolegov z nového

Slovenského múzea dizajnu v Bratislave. Mária Rišková predstavila kritériá zberu materiálu v oblasti grafického a multimediálneho dizajnu, teda sféry reprodukčných médií, ktoré nielen z hľadiska témy seminára vyžadujú definíciu takpovediac „expressis verbis“. Pozoruhodnou informáciou bol záber zbierky, siahajúcej od „hmotných“ artefaktov – či už originálnych návrhov alebo ich masových reprodukcí a technických derivátov, až po multimediálny dizajn – napr. grafické predely Československej televízie, vizuály relácií a pod. Maroš Schmidt následne prezentoval vznikajúcu zbierku priemyselného dizajnu, ako už názov „Rádiá, lampy, automobily...“ napovedá, s ťažiskom na technických produktoch, resp. ich prototypoch. Dotkol sa tak tiež – aj pre technické či vojenské múzea – zvlášť významnej otázky legitímnosti autorskej či vedeckej rekonštrukcie a hodnoty takto „nanovo vytvoreného“ zbierkového predmetu, na základe jeho technickej (či foto/grafickej) dokumentácie.

Napodiv, ani ďalšia sekcia venovaná súčasnému umeniu nevychádzala z obzvlášť odlišných metodických predpokladov. Lucia G. Stachová (SNG Bratislava) totiž predstavila akvizične aj výstavne čoraz aktuálnejší problém rekonštrukcií environmentov zo 60. rokov 20. storočia. Na príklade diel umelcov slovenskej neo-avantgardy, Alexa Mlynarčíka, Stana Filka, no najmä Jany Želibskej sformulovala niekoľko otázok do následnej živej diskusie. Jej tenor sa niesol v duchu (zjednodušene vyjadrené): Keď už samotné konceptuálne umenie spochybňuje „auru originality“, nemožno na jeho prezentáciu aplikovať striktné múzejné (antikvované) kritériá jedinečnosti, vybudované na báze historických artefaktov. Silvia Rajčanová (PF KU Ružomberok) akoby svojím teoretizujúcim príspevkom „Originál a jeho aspekty vo vzťahu k jeho náhradníkom“ celú diskusiu pointovala smerom k terminológii povojnového umenia a metodickým možnostiam hodnotenia jeho originálu & kópie aj vo verejnej zbierkovej inštitúcii.

Na mnohé otázky sa ale odpovedí nedostalo – spravidla pre limitovaný časový rámec podujatia. Do budúcnosti by sme však radi rozdiskutovali napríklad aj okruhy ako: Sú sugestívne diorámy a rekonštruované dermoplastické preparáty stále prítlačivým výstavným materiálom alebo len stereotypom, ktorý sotva reflektuje (a sprostredkuje) aktuálne prírodovedné poznatky? Alebo: Možno považovať pseudohistorické kostýmy a podobné rekvizity za podporu autentického múzejného fondu alebo sú len infantilným gýčom? Alebo z právne-kriminálnej perspektívy: Aké sú možnosti odhalenia falzifikátov ponúkaných do zbierkového fondu v oblasti archeológie, histórie alebo dejín umenia?

Aj na ne sa pokúsime odpovedať v pripravovanom zborníku, ktorý – okrem niektorých rozpracovaných tém zo seminára – sústredí aj vyzvané príspevky od ďalších kolegyň a kolegov zo Slovenska, ČR, prípadne iných partnerských múzejných komunit. V spolupráci so Slovenskou národnou galériou a Českým výborom ICOM budeme jeho príspevky editovať v roku 2015.

Dušan Buran, predseda SK ICOM